

ГЛАСНИК

српског археолошког друштва

JOURNAL OF THE SERBIAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

Број
Volume 33

2017

Београд Belgrade

ГЛАСНИК СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА

Уредник: Дејан Радичевић

Редакциони одбор: Селена Витезовић, Гордана Јеремић, Наташа Миладиновић-Радмиловић, Емина Зечевић, Војислав Ђорђевић (секретар), Андреј Обломски (Москва), Анастасиос Антонaras (Солун), Роберт Вејлон (Ан Арбор)

За издавача: Адам Црнобрња

Издавач: Српско археолошко друштво, Чика Љубина 18–20, Београд

Лектура и коректура: Александра Шуловић

Лектура текста на енглеском: Ксенија Дуњић

Прелом: Кристијан Релић

Штампа: Colorgrafx, Београд

ISSN 0352-5678

УДК 902/904

JOURNAL OF SERBIAN ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

Editor: Dejan Radičević

Editorial board: Selena Vitezović, Gordana Jeremić, Nataša Miladinović-Radmilović, Emina Zečević, Vojislav Đorđević (sekretar), Andrey Oblomsky (Moscow), Anastassios Antonaras (Thessaloniki), Robert Whallon (Ann Arbor)

Publisher's representative: Adam Crnobrnja

Journal of Serbian Archaeological Society is a peer-reviewed periodical published annually by: Serbian Archaeological Society, Čika Ljubina 18–20, Belgrade, Serbia

Proof reading: Aleksandra Šulović

Proof reading (english text): Ksenija Dunjić

Layout: Kristijan Relić

Printed by: Colorgrafx, Belgrade

Штампање часописа финансирало је Министарство културе и информисања Републике Србије.

The Journal was published with financial support of the
Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia

САДРЖАЈ CONTENTS

ИСКОПАВАЊА И РЕКОГНОСЦИРАЊА EXCAVATIONS AND SURVEYS

Д. Михаиловић, В. Димитријевић, С. Драгосавац: Пећина код стене: вишеслојно горњопалеолитско налазиште у Јелашничкој клисури	7
D. Mihailović, V. Dimitrijević, S. Dragosavac: Pećina kod Stene: Multilayered Upper Palaeolithic Site in the Jelašnica Gorge	19
V. Bogosavljević Petrović, A. Starović, D. Jovanović, J. Pendić: Micro-regional Quarry–settlement System in the West–Central Serbia: Preliminary Lojanik 2016 Fieldwork Report	21
В. Богосављевић Петровић, А. Старовић, Д. Јовановић, Ј. Пендић: Праисторијски рудник камена и насеља у микрорегији западно–централна Србија: прелиминарни извештај са истраживања Лојаника, 2016. године	43
Б. Трипковић, М. Церовић, Д. Филиповић, А. Трипковић, И. Живаљевић: Шанац–Изба код Липолиста, локалитет типа Обровац: стратиграфија и релативна хронологија	47
B. Tripković, M. Cerović, D. Filipović, A. Tripković, I. Živaljević: Šanac–Izba near Lipolist, “Obrovac” type Site: Stratigraphy and Relative Chronology	70
А. В. Ђорђевић: Погледи са рекогносцирања: Романија у селу Братишевцу, општина Бабушница	73
A. V. Đorđević: Reflections upon Archaeological Field Survey: Romanija Site in the Village of Bratiševac, Municipality of Babušnica	95
О. Младеновић: Локалитет Градиште у Давидовцу код Врања: покретни налази из старијег гвозденог доба (заштитна истраживања 2011. године)	105
O. Mladenović: Gradište Site at Davidovac near Vranje: Early Iron Age Finds (Rescue Excavations in 2011)	116
Е. Зечевић: Три мраморја у околини Бајине Баште – прва истраживања	121
E. Zečević: Three Mramorje Sites in the Surroundings of Bajina Bašta – First Excavations	146

ПРИЛОЗИ. ИЗ АРХЕОЛОШКИХ ЗБИРКИ
CONTRIBUTIONS. FROM ARCHAEOLOGICAL COLLECTIONS

Л. Баљ: Дечји отисци прстију на предметима винчанске културе	149
L. Balj: Children's Fingerprints on the Vinča Culture Findings	171
Е. Николић, Д. Рогоћ, Ј. Анђелковић Грашар: Мотив меандра и његови прикази на касноантичким зидним сликама у Србији	175
E. Nikolić, D. Rogić, J. Anđelković Grašar: Motif of Meander and its Depictions in Late Antique Wall Paintings from Serbia	215
Ђ. Милосављевић, М. Бојанић: Црква Светог Димитрија у Беревцу, нова разматрања	217
Đ. Milosavljević, M. Bojanić: St. Demetrius Church in Berevce, New Considerations	228
С. Оџа: Бар Брџетице откривене на Румунији (X–XI векови) ...	229
S. Ožja: Bar Bracelets Discovered on the Romanian Territory (X–XI Centuries) ...	229
С. Оџа: Налази наруквица пуног пресека на територији Румуније (X–XI век)	245
S. Ožja: Nalazi narukvica punog preseka na teritoriji Rumunije (X–XI vek)	245

МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИЛОЗИ
MULTIDISCIPLINARY CONTRIBUTIONS

Ј. Јовановић, Т. Благојевић, С. Живановић, А. Путица, С. Стефановић: Контекстуална и антрополошка анализа људских скелетних остатака са локалитета Тополе–Бач	255
J. Jovanović, T. Blagojević, S. Živanović, A. Putica, S. Stefanović: Contextual and Anthropological Analysis of Human Skeletal Remains from the Site Topole–Bač	275
К. Шарић, С. Ерић, В. Цветковић, Ј. Шарић, Д. Антоновић: Минералогско-петрографска карактеризација и могуће порекло сировина коришћених за израду абразивних и глечаних камених алатки на енеолитском локалитету Масинске њиве	283
K. Šarić, S. Erić, V. Cvetković, J. Šarić, D. Antonović: Mineralogical-Petrographical Characterization and Possible Origin of Raw Material Used for Making Stone Tools at the Eneolithic Site of Masinske Njive	307

V. Пецикоза: Анализа хемијског састава бронзаног новца из ковнице Сисција са локалитета Анине у Телијама	309
V. Pecikoz: Analysis of Chemical Composition of Bronze Coins from the Mint of Siscia Found at the Site of Anine in Ćelije	321
M. Бугар, J. Булатовић: Скелет фетуса коња са налазишта Бедем крај села Маскаре	323
M. Bugar, J. Bulatović: Horse Foetal Skeleton from the Site of Bedem near the Village Maskare	333

РАЗНО VARIA

V. M. Filipović, R. Vasić: Illicit Antiquities Plague in Serbia	335
V. M. Филиповић, Р. Васић: Нелегална трговина антиквитетима у Србији ...	347
M. Гуштин: Археолошка ризница Србије на пијаци Европе	349
M. Guštin: Archaeological Treasury of Serbia on the Marketplace of Europe ...	356

ПРИКАЗИ REVIEWS

Verena Perko, <i>Muzeologija in arheologija za javnost: Muzej Krasa, Kinetik, Zavod za razvijanje vizuelne kulture, Љубљана 2014</i> (А. Петровић)	359
Александар Булатовић, Војислав Филиповић и Рада Глигорић, ЛОЗНИЦА, КУЛТУРНА СТРАТИГРАФИЈА ПРАИСТОРИЈСКИХ ЛОКАЛИТЕТА У ЈАДРУ, РАЂЕВИНИ И АЗБУКОВИЦИ. Археолошка грађа Србије X. Београд–Лозница 2017 (О. Младеновић)	365
Марина Бунарџић, ПРИБОЈСКО МРАМОРЈЕ, СРПСКА СРЕДЊОВЕКОВЕКОВНА ГРОБЉА. Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 2017 (Е. Зечевић)	371

IN MEMORIAM

Никола Тасић (1932–2017) (Б. Ђорђевић)	379
Ђорђе Јанковић (1947–2016) (С. Трифуновић)	385
Гласник Српског археолошког друштва. Упутство ауторима о начину припреме чланка	389
Glasnik Srpskog arheološkog društva/Journal of the Serbian Archaeological Society. Guidelines for the Authors	395

**КОНТЕКСТУАЛНА И АНТРОПОЛОШКА
АНАЛИЗА ЉУДСКИХ СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА
СА ЛОКАЛИТЕТА ТОПОЛЕ–БАЧ¹**

**Јелена Јовановић
Тамара Благојевић**

Универзитет у Новом Саду, Институт Биосенс, Нови Сад

Саша Живановић
Београд

Анђелка Путица
Градски музеј Сомбор, Сомбор

Софија Стефановић

Универзитет у Новом Саду, Институт Биосенс, Нови Сад
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за археологију, Београд

e-mail: jelena.jovanovic@biosense.rs | Оригиналан научни рад

Примљено: 3. 7. 2017. | УДК: 903:572.7"634"(497.113)

Прихваћено: 13. 10. 2017. | 902.2:572.7(497.113)

Апстракт: Током седамдесетих година XX века на локалитету Тополе код Бача откривено је старчевачко насеље. Пронађено је неколико јама, подова могућих стамбених структура, као и три скелетне сахране. Скелети 1 и 2 пронађени су испод поднице објекта, на истој висини, у зрченом положају, леђима окренути један од другог и с главама на супротним странама. Скелет 3 је лежао на десном боку у полузрченом положају, већим делом такође испод поднице. На основу покретног археолошког материјала локалитет се датује у касну фазу старчевачке културе. Међутим, радиокарбонски датуми показали су да је разлика између скелета 1 и 2 готово 1000 година, с обзиром на то да је један датован у мезолит а други у рани неолит. Циљ овог рада је контекстуална и антрополошка анализа три скелета. Резултати су показали да припадају ранонеолитском периоду и да су скелети 1 и 2 највероватније млађи од скелета 3. Такође, контекстуална анализа је показала да је скелет 3 уокан пре изградње поднице, а да су скелети 1 и 2 вероватно сахрањени након тога, приликом њеног прокопавања.

Кључне речи: Тополе–Бач, рани неолит, сахрањивање, људски скелетни остаци, апсолутна хронологија

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Европског истраживачког савета BIRTH – *Births, mothers and babies: prehistoric fertility in the Balkans between 10000–5000 BC* (N°640557).

Увод

У старчевачкој култури, као и у целом раном неолиту југоисточне Европе, гробови се ретко проналазе (Arandelović-Garašanin 1954; Leković 1985; Bogić et al. 2014). Углавном је реч о индивидуалним сахранама у оквиру насеља (Гарашанин 1973), где се најчешће проналазе један или два гроба, углавном у јамама (нпр. Голокут-Визић, Петровић 1984–1985; Petrović 1987), стамбеним објектима или испод подова кућа (Лепенски Вир, Stefanović and Bogić 2008). Сахрањивање у оквиру стамбених објеката могло је бити извршено за време употребе или након што је одређени објекат престао да служи за становање.

Иако је документовано више од 600 старчевачких насеља, само на око 80 њих су пронађени људски скелетни остаци (Premk et al. 1984; Stalio 1986; Mikić 1988; Микић 1989а; Mikić 1989b; Stanković 1992; Karmanski 2005; Marinković 2006; Minichreiter и Botić 2010; Стефановић и Порчић 2015; Jovanović 2017; Марковић и др. у припреми).

Локалитет Тополе–Бач представља један од ретких локалитета на којима су откривени људски скелетни остаци из периода раног неолита. Наиме, овде је током седамдесетих година прошлог века откривено ранонеолитско насеље (Трајковић 1978). Пронађено је неколико јама, остатака подова објеката за које се претпоставља да су били стамбеног карактера, као и обиље покретног археолошког материјала. У оквиру сонде 1 пронађене су три сахране инхумираних индивидуа. Скелети 1 и 2 пронађени су испод чврсте поднице објекта, на истој висини, у згрченом положају, леђима окренути један од другог и с главама на супротним странама, удаљени 50 цм један од другог, док је између њих пронађена ранонеолитска керамика. На око 3 м северно од скелета 1 и 2 пронађен је и скелет 3, који лежи на десном боку у полузгрченом положају и који је својим већим делом такође био испод поднице.

На основу покретног археолошког материјала (фрагменти керамике, камене и коштане алатке) локалитет се датује у касну фазу старчевачке културе (Трајковић 1988, 99–101). Међутим, радиокарбонски датуми указују на то да је разлика између скелета 1 и 2 готово 1000 година, будући да је један датован у мезолит а други у рани неолит (Whittle et al. 2002). Поред тога, у досадашњој литератури није јасно дефинисано када је подница изграђена, односно да ли је укоп пробио већ постојећу подницу, или је она подигнута након сахране ове три индивидуе (Трајковић 1978; 1988).

Како се се радиокарбонски датуми не покалапају са самим контекстом налаза и с обзиром на то да је овој необичној ситуацији веома мало пажње посвећено у археолошкој литератури, циљ овог рада је:

а) контекстуална анализа три скелета која су пронађена у оквиру сонде I како би се реконструисао њихов међусобни однос и хронолошка припадност.

б) антрополошка анализа инхумираних скелетних остатака како би се добиле значајне информације о животу људи у раном неолиту, будући да су налази људских скелетних остатака веома ретки у овом периоду.

Локалитет Тополе–Бач

Градски музеј у Сомбору је 1977. године вршио систематско сондирање на простору затвореног габарита будуће шећеране у Бачу.² На тзв. зеленом појасу шећеране откривене су јаме са материјалом из периода енеолита. Како би се утврдиле границе насеља истраживањем је обухваћен и део између пруге и Канала ДТД. Потес „Тополе”³ се налази на левој обали корита реке Мостонге, данас Канала ДТД Каравуково – Бачки Петровац и јужно од савременог асфалтног пута Бач – Бачка Паланка. Локалитет је лоциран у оквиру меандра реке Мостонге (сл. 1).⁴ На овом простору отворено је седам сонди, истражена површина износи око 150 м².⁵ Откривено је укупно пет објеката, од тога 4 јаме (сонде II и III) и подница објекта (сонда I).

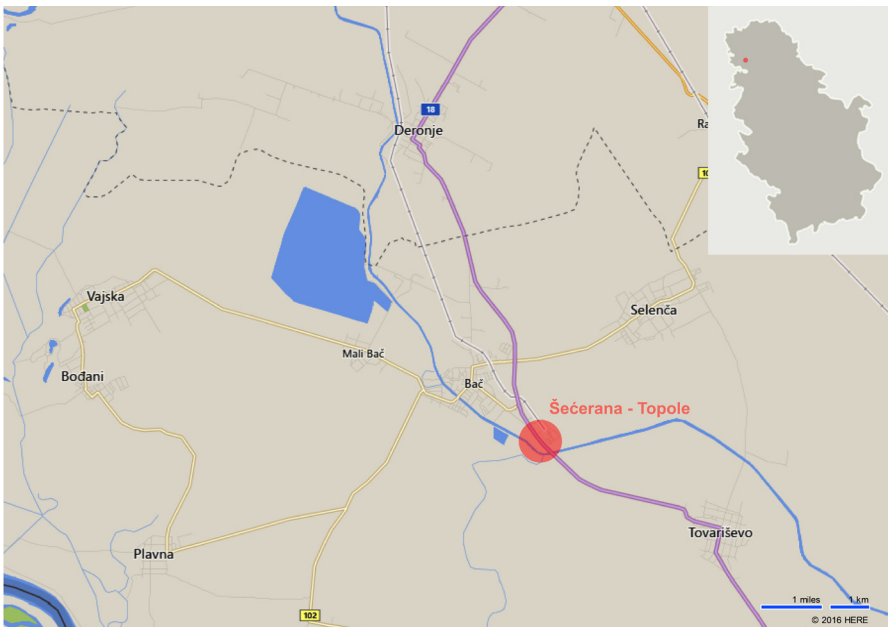
У сонди I (површине 30, 5 м², димензија 4 x 6 м) 1. и 2. откопни слој чини црно-мрки хумус. Од покретног археолошког материјала нађени су фрагменти керамике из периода раног неолита (Старчево) (Т. I/1–7, Т. II/1–7), фрагмент четвртастог постоља жртвеника (Т. II/7) и фрагменти животињских костију. У основи 2. о. с. констатована је подница објекта (4, 30 x 5, 50 м) оријентације север–југ, са мањим одступањем североисток–југозапад. Подница је дебљине до 5 цм, са полираним и чврсто испеченим лицем. На подници је нађена већа количином фрагмената животињских костију, шкољки и старчевачке керамике (Т. II/1, 2). У оквиру сонде нађена су три инхумирана скелета сахрањена у згрченом положају.

² Сондажно истраживање терена на простору затвореног габарита шећеране „југозападна Бачка” код Бача вршено је од 10. 2. до 1. 3. 1977, руководилац радова Ч. Трајковић.

³ У катастарском изводу од 18. 4. 1977. бр. 951-2/58-77-09, овај потес се води као „Шевињак” (дневник ископавања, документација Градског музеја у Сомбору)

⁴ Сондирање је вршено на парцелама: 3381/11а, 3381/12, 3381/13, 3381/15, 3381/14, потес „Тополе” је на имању Мирка Умићевића, парцела 3381/6 (дневник ископавања, документација Градског музеја у Сомбору).

⁵ У сондама 1, 2, 3 нађен је покретан археолошки материјал и објекти из перода старијег и млађег неолита и енеолита, док је у сондама 4, 5, 6, 7 изостао археолошки материјал, појавила се здравица на 0,25–0,30 м (дневник ископавања, документација Градског музеја у Сомбору).

Сл. 1. Положај локалитета Шећерана (1) и Тополе (2) код Бача
(документација Градског музеја у Сомбору)

Fig. 1. The location of the sites Šećerana and Topole near Bač
(archives, Town Museum of Sombor)

На удаљености 30 м од сонде I отворена је сонда II (површине 96 м², димензија 16 x 6 м). У основи 1. о. с. констатоване су три јаме (јама бр. 1, 2, 3) укопане у здравицу.

Јама бр. 1 (2, 80 x 1, 40 м) елипсоидног је облика. Испуну јаме чини тамномрка земља, већа количина фрагмената кућног лепа са траговима плетера, запечена земља, животињске кости. Највећи број фрагмената керамике је из периода енеолита, коштане и кремене алатке (Т. IV/8–11) и неколико фрагмената старчевачке керамике (Т. IV/7). Констатован је слој интензивног горења са црвено печеном земљом, гари и пепелом, и фрагментом полираног пода огњишта. Овом слоју припадају фрагменти енеолитске керамике, као и мања статуета од печене глине.⁶

Јама бр. 2 (4, 40 x 2, 60 м) неправилног је кружног облика са мањим и већим кружним укупима. Испуну чини тамномрки културни слој са доста животињских костију, фрагмената кућног лепа, фрагмената старчевачке керамике и фрагментовани камени амулет. На дну јаме, констатоване су животињске кости.

⁶ Дневник ископавања, документација Градског музеја у Сомбору.

Јама бр. 3 (1, 85 x 2, 10 м) има облик заобљеног правоугаоника. Испуну чине фрагменти животињских костију и керамике из раног неолита и енеолита, алатка од обрађеног камена (глачало) и керамички тег. Нађено је око 15 већих фрагмената кућног лепа са отисцима плетера.

На удаљености 10 м од сонде II отворена је сонда III (површине 16 м², димензија 4 x 4 м). У основи 1. о. с. констатована је јама која залази у профил сонде, димензија 2, 50 x 2 м. Испуну јаме чини тамномрка земља са фрагментима старчевачке керамике.

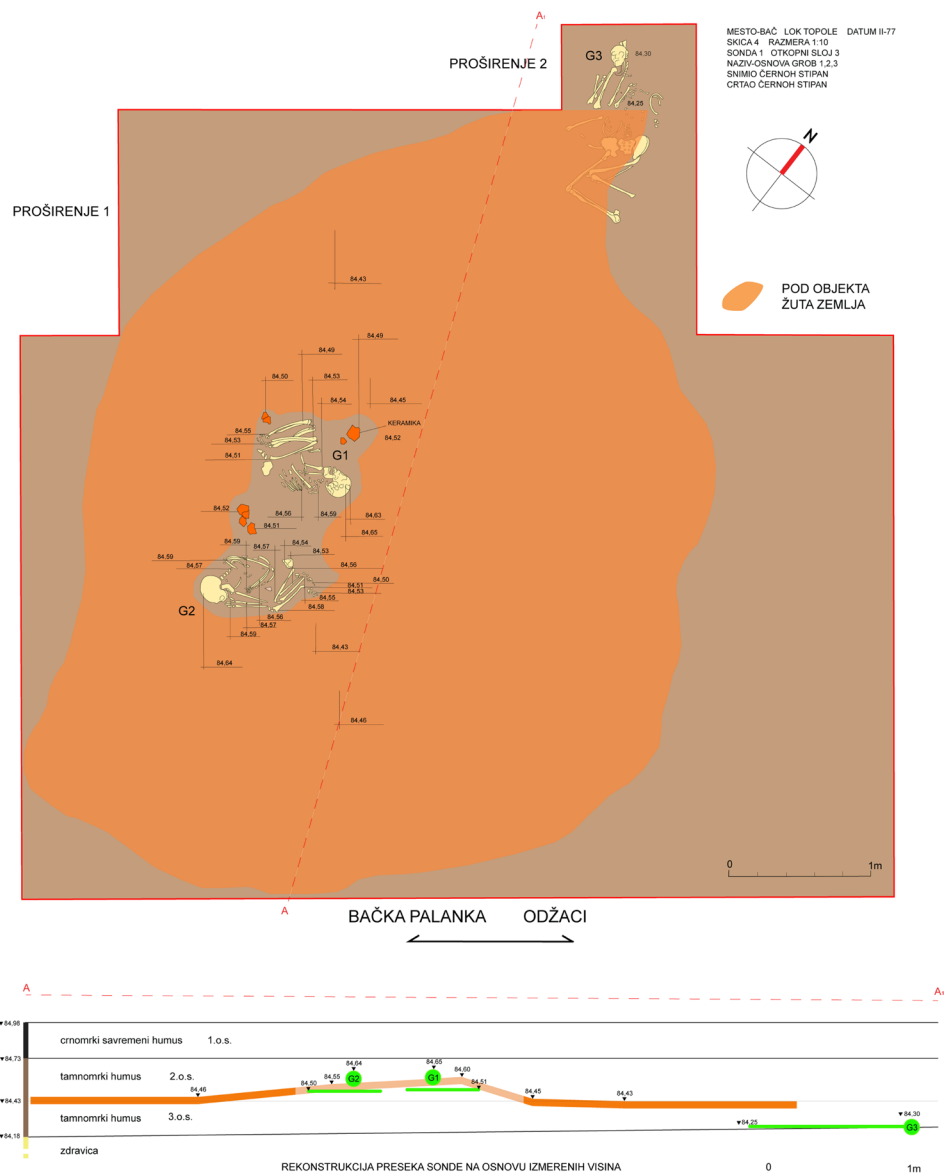
Фрагменти керамике су грубе и fine фактуре а од облика заступљене су зделе, лонци и амфоре. Посуде fine и средње фактуре углавном су коничне (Т. I/1, Т. III/5) и полулоптасте зделе, благо профилисаног и стањеног обода (Т. I/6, 7). Јављају се и лоптасте зделе кратког цилиндричног врата (Т. I/5) и равног, косо разгрутог обода (Т. II/5). Овој групи керамике припадају и лоптасти лонци са брадавичастим хоризонтално перфорираним дршкама (Т. II/1), лонци равног обода са кратким, скоро цилиндричним вратом (Т. I/3). Украшавање површина је изведено низом функционално-декоративних елемената: двоструке ребрасте дршке (Т. II/2), пластичном траком са утисцима прстију (Т. II/6) или пластичном траком у облику слова „V” (Т. III/4). Издваја се фрагмент дна и реципијента посуде са премазом црвене боје на обе површине, украшен сликаним орнаментом црне боје (Т. III/3). Амфоре су рађене од глине без макроскопски видљивих додатих примеса, окер, црвене или мркоцрвене површине. Површине групе посуда средње фактуре обрађене су глачањем и пригачавањем. На посудама fine фактуре заступљено је полирање а на посудама средње фактуре барботин техника.

Посудама грубе фактуре припадају коничне (Т. I/2) и лоптасте зделе, благо профилисаног задебљаног обода (Т. III/2), као и фрагменти лоптастих лонаца са косо профилисаним ободом (Т. I/4). Спољашње површине одликује организовани или неорганизовани барботин (Т. III/2). Унутрашње површине су пригачане или углачане. Дна здела, амфора и лонаца прстенаста су или равна (Т. II/3).

На основу ранонеолитског покретног археолошког материјала (фрагменти керамике, камене и коштане алатке) локалитет се датује у касну фазу старчевачке културе (Trajković 1988, 99–101).

Људски скелетни остаци из сонде I

Људски скелетни остаци који су предмет овог рада откривени су у оквиру сонде I (сл. 2) (Trajković 1988). Скелети 1 и 2 констатовани су приликом чишћења поднице (сл. 3), а након скидања поднице потпуно откривени

Сл. 2. Тополе–Бач, ситуациони план сонде I са сахранама на локалитету (дигитализовао С. Живановић)

Fig. 2. Topole-Bač, plan of trench I with burials (digitalized by S. Živanović)

Сл. 3. Скелети 1 и 2 (in situ) са локалитета Тополе – Бач (фото: Ј. Пендић)

Fig. 3. Skeletons 1 and 2 (in situ) buried at Topole – Bač (photo: J. Pendić)

у 3. о. с. Окренути су један према другом леђима, са супротно постављеним главама, положени на десни бок, на удаљености од 50 цм. Поред скелета број 2, осим фрагмената старчевачке керамике нађена је шкољка (*Unio rectorum*) и један већи одбитак алатке од окресаног камена (Т. III/4–7). Код лобање скелета бр. 1 нађен је фрагмент прстенастог дна и трбуха лоптасте посуде, са сликаним орнаментом црне боје на тамноцрвеној површини (Т. III/3). Скелет број 3 констатован је у проширењу сонде 1, ка северу, у нивоу 3. о. с. Укопан је у здравицу а налазио се ван поднице. Положен је на десни бок, полузгргених колена. Оријентисан је у правцу северозапад–југоисток, са главом према северозападу. Уз скелет је нађена алатка од глачаног камена (Т. IV/2), фрагменти ранонеолитске керамике, а испод шкољке и пужеви. У културном слоју између скелета 2 и 3 нађена је глава старчевачке статуете од печене глине (Stanković 1992) (Т. IV/1) и алатке од окресаног камена (Т. IV/4–6).

Скелети 1 и 2 су подигнути са земљом у положају у коме су пронађени. Они су пренесени у Градски музеј у Сомбору, где су конзервирани и данас су део сталне поставке музеја. Скелет 3 је очишћен и кости ове индивидуе данас се такође чувају у Градском музеју у Сомбору.

Антрополошка анализа

Будући да се скелет 1 и 2 налазе у блоку са земљом, антрополошка анализа⁷ није могла бити у потпуности спроведена. Њихова анализа обављена је у Градском музеју у Сомбору, док је скелет 3 пренет ради антрополошке анализе у Лабораторију за биоархеологију, Одељења за археологију, Филозофског факултета у Београду.

Приликом анализе констатовано је да скелетни остаци припадају једном мушкарцу и двома женама – скелет 1 (жена стара 20–25 година), скелет 2 (мушкарац стар 40–50 година) и скелет 3 (жена стара 25–35 година).

Скелет 1

Жена, 20–25 година

Положај и оријентација: Скелет је веома добро очуван, готово све кости су присутне. Лежи на десном боку у згрченом положају са високо савијеним ногама у коленима. Десна рука је савијена до мандибуле, док је лева постављена на лево колено. Скелет је оријентисан у правцу североисток–југозапад, са главом на североистоку.

Индивидуална старост: На лобањи су могла да се посматрају сва три шава, чији степен сраслости (сл. 4) указује на млађег адулта, узраста око 20 година. Степен абразије зуба 36, који је једино могао бити посматран, указује на сличну старост, између 20 и 25 година. На појединим дугим костима видљиве су линије епифизног срастања (сл. 5) које упућују на млађег адулта, узраста 20–25 година.

Под: На лобањи је могло да се посматра неколико параметара. Глабела није наглашена док су надочни луци благо наглашени. Рељеф потиљачне кости је раван, фронтални и паријетални тубери су наглашени, зигоматична кост и мандибула су грацилне, што све заједно указује на индивидуу женског пола са умерено израженим женским полним карактеристикама (-1) (сл. 6). На карлици је могао бити посматран једино велики седални усек, чији облик указује такође на индивидуу женског пола (-1).

⁷ Антрополошка анализа обављена је стандардним методама за утврђивање пола и индивидуалне старости (Buckberry and Chamberlain 2002; Buikstra and Ubelaker 1994; Workshop of European Anthropologists 1980). Старост индивидуа утврђена је посматрањем степена сраслости лобањских шавова (Workshop of European Anthropologists 1980), степена абразије зуба (Miles 1963), посматрањем аурикуларне површине (Buckberry and Chamberlain 2002). Телесни раст утврђен је на основу максималне дужине дугих костију, на основу формула Тротера и Глесера (Troter and Gleser 1977). Телесна маса израчуната је на основу максималног дијаметра главе фемура, по формули Ruff et al. (1991) (Auerbach and Ruff 2004). У анализи денитиције, коришћен је стандардни начин обележавања (Federation Dentaire Internationale 1971). Метричке анализе обављене су применом стандардних антрополошких мера.

Сл. 4. Степен сраслости лобањских шавова указује на млађег адулта (фото: Ј. Пендић)
Fig. 4. The degree of cranial suture closure indicates young adult (photo: J. Pendić)

Анализа зуба: Будући да скелет лежи на десној страни лица, зуби са десне стране углавном нису могли бити посматрани. Зуби 11, 21–27, 31–37 и 41 су присутни, док трећи молари 28 и 38 вероватно конгенитално недостају. Зуб 36 има први степен абразије (у глеђи), док код осталих зуба степен абразије није могао бити посматран. Трагови супрагингивалног каменца првог степена уочавају се на зубима 22, 26 и 34. Супрагингивални каменац најчешће се јавља као последица исхране, а не неке патолошке промене. На зубу 35 уочава се линеарна хипоплазија, која упућује на поремећај у развоју или исхрани.

Анализа стабилних изотопа угљеника и азота: Вредност угљеника ($\delta^{13}\text{C}$ -19.8) и азота ($\delta^{15}\text{N}$ 8.8) (Whittle et al. 2002) указује да је ова жена имала терестријалну исхрану, односно да се хранила сисарском копненом фауном и биљкама, без значајнијег присуства акватичких производа. Овакав образац исхране типичан је за рани неолит и у том смислу се ова жена не издваја од осталих.

Метричка анализа: На основу висине (3 цм) и ширине леве очне орбите (4 цм) израчунат је орбитални индекс који износи 86,84 и описује орбиту као мезоконичну, односно средњу. На основу мера левог хумеруса и радијуса израчунат је хумерорадијални индекс који износи 2,49.

Телесна висина и маса: На основу максималне дужине левог фемура (44,43 цм) телесна висина износи 163,84 цм.

Сл. 5. Линија епифизног срастања на горњем крајку хумеруса (фото: Ј. Пендић)
 Fig. 5. Line of epiphyseal fusion on the proximal end of humerus (photo: J. Pendić)

Скелет 2

Мушкарац, 40–50 година

Положај и оријентација: Скелет је веома добро очуван. Лежи на десном боку у згрченом положају. Десна рука је савијена испод лица и мало померена ка напред, док је лева савијена у лакту и лежи на грудном кошу. Скелет је оријентисан у правцу североисток–југозапад са главом на југозападу.

Индивидуална старост: Једини критеријуми на основу којих је могла бити утврђена индивидуална старост јесте степен сраслости лобањских шавова и општа скелетна старост. На основу дела фронталног, сагиталног и ламбдоидног шава индивидуална старост износи између 40 и 50 година. Такође, општа скелетна старост указује на сличан узраст, око 40 година.

Пол: Будући да је већи део скелета и даље у земљи, нису могли бити посматрани сви параметри пола. Ипак, један од најважнијих критеријума за утврђивање пола – велики седални усек на карлици (сл. 7) – могао се јасно сагледати и његова форма указује на индивидуу мушког пола са умереним мушким полним карактеристикама (+1). Поред тога, на левом карличном крилу облик илијачне кристе такође указује да је реч о мушкарцу. На мушки пол ове индивидуе упућује и неколико параметара пола на лобањи, као што су наглашена глабела и надочни луци, средње инклинирана фронтална кост, не-наглашени фронтални тубери, велики мастоидни наставци, зигоматична кост и робуствна мандибула, док рељеф потиљачне кости има прелазан облик (0).

Сл. 6. Маркери пола на лобањи указују на умерено грацилну жену (фото: Ј. Пендић)
 Fig. 6. Sex parameters on the skull indicate female (photo: J. Pendić)

Сл. 7. Велики седални усек указује на мушки пол (фото: Ј. Пендић)
 Fig. 7. Greater sciatic notch indicates male (photo: J. Pendić)

Анализа зуба: Будући да скелет лежи на десној страни лица, сви зуби са десне стране нису могли да се посматрају. Зуби 21–27 и 31–37 су присутни, док трећи молари 28 и 38 конгенитално недостају. Трагови супрагингивалног каменца првог степена уочавају се на зубима 23, 24, 25 и 26. Ова врста каменца најчешће се јавља као последица исхране, а не неке патолошке промене.

Анализа стабилних изотопа угљеника и азота: Вредност угљеника ($\delta^{13}\text{C} -19.9$) и азота ($\delta^{15}\text{N} 8.6$) (Whittle et al. 2002) указује да је овај мушкарац имао терестријалну исхрану, односно да је извор протеина у његовој исхрани био животињског и биљног порекла, без значајнијег присуства протеина из акватичких ресурса. Он заправо има веома сличну исхрану као и жена (скелет 1) која је била сахрањена одмах поред њега.

Метричка анализа: На основу максималне дужине и ширине лобање израчунат је кранијални индекс, који износи 74,57 и описује ову лобању као мезокрану, односно средњу. Орбитални индекс који је израчунат на основу висине (3 цм) и ширине леве очне орбите (4 см) износи 75 и описује орбиту као хамеконичну, односно ширу. На основу мера десног фемура израчунат је платимерички индекс, који износи 96 и указује на еуримеричност, тачније, видимо да је спљоштеност горњег дела тела фемура у антериорно-постериорном правцу средње изражена.

Телесна висина и маса: На основу максималне дужине десног фемура (45,6 цм) телесна висина износи 171,32 цм. Телесна маса израчуната је на основу максималног дијаметра главе левог фемура (4,6 цм) и износи 64,06 кг. На основу телесне висине и масе израчунат је индекс телесне масе (21,9), који указује да овај мушкарац није имао проблема са неухрањеношћу или претераном гојазношћу, већ да је био нормално ухрањен.

Скелет 3

Жена, 25–35 година

Положај и оријентација: Скелет је релативно добро очуван. Индивидуа је сахрањена у згрченом положају на десном боку. Десна рука је савијена у лакту и положена на десну страну лица, док је лева рука делимично дислоцирана. Ноге су у полузгрченом положају. Скелет је оријентисан у правцу северозапад–југоисток са главом на северозападу.

Индивидуална старост: Критеријуми на основу којих је могла бити утврђена индивидуална старост ове жене јесу степен сраслости лобањских шавова, абразија зуба и изглед аурикуларне површине. На лобањи је могао бити посматран само коронарни шав, који указује на узраст између 25 и 30 година. Степен абразије зуба указује на индивидуалну старост између 25 и 35 година. Изглед аурикуларне површине упућује на сличну старост, између 25 и 35 година.

Под: На карлици је могло да се посматра неколико параметара за утврђивање пола као што су веома широк велики седални усек (сл. 8), наглашен преаурикуларни жлеб, двострук композитни лук, форма илијачне

Сл. 8. Велики седални усек указује на женски пол (фото: Ј. Пендић)

Fig. 8. Greater sciatic notch indicates female (photo: J. Pendić)

крите и илијачне фосе, које недвосмислено указују да је реч о индивидуи женског пола. На женски пол ове индивидуе упућују и ненаглашена глабела и надочни луци, наглашени фронтални тубери, мали мастоидни наставци, танак зигоматични наставак, зигоматична кост и вертикална фронтална инклинација.

Анализа зуба: Зуби 12, 13, 14, 16, 16, 17 и 18 пронађени су у алвеолама док је зуб 33 нађен ван алвеола. Посмортално су изгубљени 11 и 21, док за живота изгубљених зуба нема. Абразија I степена (у глеђи) присутна је на зубу 18 док сви остали зуби имају II степен (огољен дентин) абразије. На десној максили уочава се поремећај зубног низа и ротација зуба 13 (сл. 9). Такође, између зуба 13 и 14 констатована је алвеоларна шупљина (0,3 x 0,4 цм). Ова шупљина није патолошког порекла, већ је највероватније последица хипердонције, односно прекомерног броја зуба у вилици. Како зуб који би одговарао овој алвеоларној шупљини није очуван, не можемо са сигурношћу тврдити да је у питању хипердонција. Могуће је и да је ова додатна алвеоларна шупљина заправо остала од млечног зуба који је испао из алвеоле тек у каснијим годинама ове жене, а не док је била дете.

Метричка анализа: На основу мера на лобањи било је могуће одредити само орбитални индекс, који је израчунат на основу висине (3 цм) и ширине десне орбите (4,2 цм). Он износи 71,42 и описује орбиту као хамеконичну, односно ширу. На основу мера десне клавикуле било је могуће израчунати индекс робустицитета клавикуле, који износи 28. Калибер индекс

Сл. 9. Ротација горњег десног канина и поремећај зубног низа (фото: Ј. Пендић)
 Fig. 9. Rotation of upper right canine and disorder of dentition (photo: J. Pendić)

могао је бити израчунат на основу мера леве улне и износи 15,41. Сакрални индекс израчунат је на основу максималне антериорне висине и ширине сакрума и износи 109. На основу мера десног фемура израчунат је платимерички индекс, који износи 65,62 и указује на платимеричност, тачније видимо да је спљоштеност горњег дела тела фемура у антериорно-постериорном правцу јаче изражена. На основу мера леве тибије израчунат је платикнемички индекс, који износи 64,51 и указује на мезокнемичност, тачније видимо да је спљоштеност тибије у медиолатералном правцу средње изражена.

Телесна висина и маса: На основу максималне дужине леве тибије (37 цм) телесна висина износи 168,83 цм. Телесна маса израчуната је на основу максималног дијаметра главе десног фемура (4,5 цм) и износи 66,66 кг. На основу телесне висине и масе израчунат је индекс телесне масе (23,4), који указује да ова жена није имала проблема са неухрањеношћу или претераном гојазношћу, већ да је била нормално ухрањена.

Патолошке промене: На десној половини фронталне кости близу коронарног шавца уочава се лезија елипсоидног облика (1 x 0,7 цм) (сл. 10).

Сл. 10. Лезија на чеоној кости (фото: Ј. Пендић)

Fig. 10. Lesion on the frontal bone (photo: J. Pendić)

Око лезије и преко ње констатоване су хоризонталне линије (4,1 цм) нанете тупо-оштрим предметом. Ова лезија може бити последица инфекције или слабијег ударца.

Посебне напомене: У току антрополошке анализе међу људским скелетним остацима пронађен је и један фрагмент карличне кости јелена и пуж из рода *Seraea*.

Дискусија

На основу података из дневника ископавања,⁸ као и објављених извештаја, јасно је да су скелети 1 и 2 откривени испод чврсте поднице. Једино су се лобање покојника налазиле на око 1 цм изнад површине поднице (Трајковић 1978; Трајковић 1988, 99). Оно што није јасно дефинисано јесте тренутак изградње поднице, односно да ли је укоп пробио већ постојећу подницу, или је она подигнута након сахране. Могућност подизања поднице преко већ постојећих скелета указала би на два могућа сценарија – да су покојници сахрањени или пре њеног настанка, или кроз подницу, која је затим на месту укопа поново подигнута. Намена објекта, односно структуре, такође није разјашњена. Уколико се ради о стамбеном објекту, гореописана могућност подразумевала би да је сахрана извршена пре подизања куће, или у некој фази њеног постојања.

⁸ Документација Градског музеја у Сомбору.

Друга могућност је да су покојници сахрањени испод већ постојеће поднице, на шта упућују теренске фотографије са нивоа 2. о. с. На неколико црно-белих фотографија, на којима је забележен тренутак уочавања скелета 1 и 2, види се да на простору изнад скелета нема целовите поднице, већ да је на том делу земља прилично растресита у односу на део који је на слици могуће идентификовати као подницу.

Када је реч о скелету 3, подаци из теренског дневника говоре о томе да је он укопан у здравицу, ван пода објекта. Ситуација на скицама указује на то да скелет 3 није уочен током откривања поднице и скелета 1 и 2, односно да у том тренутку није био видљив. Скица на којој су технички приказани остаци скелета 3 указује на то да се он ипак, већим делом своје доње половине, налазио испод поднице објекта (сл. 2).

Скелети 1 и 2 датовани су АМС методом (Whittle et al. 2002, 114). Скелет 1, од кога је датовано ребро, дао је сирови датум 7170 ± 50 година пре садашњости. Калибрисане вредности (95, 4 % вероватноће) крећу се од 6207 до 5923 година пре нове ере, што ову индивидуу смешта на сам почетак раног неолита на територији Србије, односно централног Балкана (Garašanin and Radovanović 2001; Whittle et al. 2002; Borić 2009). Датовањем скелета 2 добијен је сирови датум 8085 ± 55 пре садашњости, калибрисано (95, 4 % вероватноће) – од 7294 до 6824 година пре нове ере⁹. Интерпретација добијеног датума је проблематична, с обзиром на то да он указује на много старији, мезолитски контекст. Могућност да су скелети 1 и 2 сахрањени са толиком временском дистанцом мало је вероватна. Пре свега, контекст у коме су откривени упућује на истовремени укоп. Поред тога, сахрањивање у згрченом положају, у оквиру насеља, испод пода објекта карактеристично је за ранонеолитске заједнице (Leković 1985).

Такође, чак иако претпоставку да се ради о истовременој сахрани узмемо са резервом, анализе стабилних изотопа указују на то да су у исхрани ових индивидуа доминирали терестријални ресурси, као и на то да је њихов образац исхране веома сличан (Whittle et al. 2002). Осим тога, исхрана базирана пре свега на терестријалним ресурсима представља једну од основних карактеристика раног неолита на овом простору (Whittle et al. 2002; Jovanović 2017). Поред тога што упућују на рани неолит, ови подаци искључују могућност тзв. ефекта резервоара, који настаје услед исхране у којој доминирају, у овом случају, слатководни ресурси, који на другачији начин депонују угљеник, што као крајњу последицу може имати погрешну процену старости примерка (Taylor 1997, 68). Поред свега наведеног, важан по-

⁹ Датуми су калибрисани у OxCal Online програму (Bronk Ramsey 2009).

датак представља и то да постојање мезолитског налазишта на овој територији није потврђено. Тачније, осим у региону Ђердапа – на територији целе Србије трагови активности из периода мезолита нису уочени. Могућност контаминације узорка приликом третмана костију пре њиховог подизања и преношења у музеј остаје највероватније објашњење неслагања два датума.

Скелет 3 није датован, али контекст сахране омогућава да се изнесе претпоставка о његовој хронолошкој старости. Будући да не постоје трагови оштећења поднице, који би евентуално указали на то да је покојник сахрањен кроз подницу, претпостављено је да је скелет 3 старији како од поднице објекта тако и од скелета 1 и 2.

Закључак

Антрополошка анализа је показала да су индивидуе сахрањене на локалитету Тополе–Бач имале релативно добар здравствени статус и да по својим метричким карактеристикама углавном одговарају просечним димензијама ранонеолитских људи са простора јужног дела Панонске низије (Јовановић 2017). Њихова исхрана базирала се претежно на копненим изворима хране, односно највећи део протеина у њиховој исхрани био је животињског и биљног порекла, без значајнијег присуства акватичких ресурса, што одговара ранонеолитском начину исхране на овим просторима (Whittle et al. 2002; Јовановић 2017). На рани неолит упућује и сам начин сахрањивања – инхумације, у оквиру насеља, испод подова кућа у згрченом положају.

Иако се на основу покретног археолошког материјала налази из ове сонде датум у рани неолит, добијени радиокарбонски датуми показују да је разлика између скелета 1 и 2 готово 1000 година, што указује на могућност да је скелет 2 из мезолитског периода. Међутим, овај датум се мора одбацивати као мало вероватан, будући да контекст у коме су нађена ова два скелета дефинитивно упућује на истовремени укуп. Поред тога, скелет 1 датум се у рану фазу старчевачке културе, иако покретни налази упућују на касну фазу ове културе.

Како би се решила проблематика хронологије и међусобних односа ова три скелета, неопходно је поново датовати сва три скелета. Приликом ове процедуре потребно је водити рачуна о третману узорака који ће претходити датовању, као и о томе да се избегну делови костију који су третирани конзерваторским средством.

Контекстуална анализа инхумираних људски скелетних остатака из сонде 1 са локалитета Тополе–Бач показала је да су сви били сахрањени

испод поднице. Будући да је око скелета 1 и 2 и изнад њих констатована рас-терсита земља и подница која није целовита, могуће је да су ове две индиви-дуе сахрањене испод већ постојеће поднице, док је скелет 3 највероватније старији од саме поднице али и скелета 1 и 2, с обзиром на то да оштећења поднице нису констатована.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Arandelović-Garašanin, D.** 1954. *Starčevačka kultura*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Auerbach, B.M. and Ruff, C.B.** 2004. Human Body Mass Estimation: A Comparison of “Morphometric” and “Mechanical” Methods. *American Journal of Physical Anthropology* 125: 331–342.
- Borić, D.** 2009. *Adaptations and Transformations of the Danube Gorges Foragers (c. 13.000–5500 BC): An Overview*, in: *Beginnings – New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpatian Basin*. Ed. R. Krauß. Papers of the International Workshop. April, 8-9 2009, Istanbul, Turkey, 157–203. Rahden/Westf. Leidorf.
- Borić, D., French, C.A.I., Stefanović, S., Dimitrijević, V., Cristiani, E., Gurova, M., Antonović, D., Allué, E. A. and Filipović, D.** 2014. Late Mesolithic lifeways and deathways at Vlasac (Serbia). *Journal of Field Archaeology* 39(1): 1–31.
- Bronk Ramsey, C.** 2009. Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51(1): 337–360.
- Buckberry, J. L. and Chamberlain, A. T.** 2002. Age estimation from the auricular surface of the ilium: a revised method. *American Journal of Physical Anthropology* 119: 231–239.
- Buikstra, J. E., Ubelaker, D. H.** 1994. *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*. Arkansas: Archaeological Survey Research Series 44.
- Federation Dentaire Internationale.** 1971. Two-digits system of designating teeth. *International Dental Journal* 21: 104–106.
- Гарашанин, М.** 1973. *Праисторија на тлу Србије*. Београд: Српска Књижевна Задруга.
- Гараšanin, М.** 1979. Centralnobalkanska zona, u *Praistorija jugoslovenskih zemalja II*, ur. A. Benac, 57–67. Sarajevo: Centar za balkanološka istraživanja.
- Гараšanin, М. and Radovanović I.** 2001. A pot in house 54 at Lepenski Vir I. *Antiquity* 75: 118–125.
- Gurova, M. and Bonsall, C.** 2014. ‘Pre-Neolithic’ in Southeast Europe: a Bulgarian perspective. *Documenta Praehistorica* XLI: 95–109.
- Jovanović, J.** 2017. *The Diet And Health Status Of The Early Neolithic Communities Of The Central Balkans (6200–5200 BC)*. Doctoral Dissertation, Faculty of Philosophy, University of Belgrade.

- Karmanski, S.** 2005. Donja Branjevina: A Neolithic settlement near Deronje in the Vojvodina (Serbia), in *Società per la preistoria e protostoria della regione Friuli-Venezia Giulia, Quaderno – 10*, ed. P. Biagi. Trieste: Museo Civico di Storia Naturale.
- Leković, V.** 1985. The Starčevo mortuary practicies-New perspectives. *Godišnjak centra za Balkanološka ispitivanja* 27: 157–172.
- Marinković, S.** 2006. Starčevo culture in central Banat, in *Current problems of the transition period from the Starčevo to the Vinča culture*, eds. B. Vorgić and B. Brukner, 63–79. Zrenjanin: National museum Zrenjanin.
- Марковић, Н., Булатовић, Ј., Јовановић, Ј. и Катић, В.** у припреми. Биоархеолошка перспектива ранонеолитског налазишта Баташево.
- Mikić, Ž.** 1988. Anthropological Remains from the Neolithic Sites in Serbia, in *The Neolithic of Serbia: Archaeological Research 1948-1988*, ed. D. Srejović, 20–23. Belgrade: The University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Centre for Archaeological Research.
- Микић, Ж.** 1989a. Прилог антрополошком упознавању неолита у Србији. *Гласник Српског археолошког друштва* 5: 18–26.
- Mikić, Ž.** 1989b. Novi starčevački antropološki nalazi jugoslovenskog podunavlja. *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja* 27/25: 79–90.
- Miles, A. E. W.** 1963. Dentition in the Estimation of Age. *Journal of Dental Research* 42: 255–263.
- Minichreiter, K. and Botić, K.** 2010. Early Neolithic burials of Starčevo culture at Galovo, Slavonski Brod (Northern Croatia). *Documenta Praehistorica XXXVII*: 105–124
- Петровић, Ј.** 1984–5. Насеље старчевачке културе на Голокуту код Визића. Ископавања 1973. и 1976. године. *Раd Војвођанских музеја* 29: 9–25.
- Petrović, J.** 1987. Zemunica u naselju starčevačke kulture na Golokutu. *Раd Војвођанских музеја* 30: 13–27.
- Premk, A., Popović, P., Bjelajac, Lj.** 1984. Vajuga-pesak, fouilles de sondage de 1980. *Derdapske sveske* 2: 118–124.
- Stalio, B.** 1986. Le site prehistorique à Ajmana Mala Vrbica. *Derdapske sveske* 3: 28–50.
- Stanković, S.** 1992. *Sakralna mesta i predmeti u starije neolitskim kulturama centralno balkanskog područja*. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu.
- Stefanović, S. and Borić, D.** 2008. The newborn infant burials from Lepenski Vir: In pursuit of contextual meanings, in *The Iron Gates in prehistory: New perspectives*, eds. C. Bonsall, I. Radovanović and V. Boroneanț, 131–169. BAR International Series 1893, Oxford: Archaeopress.
- Стефановић, С. и Порчић, М.** 2015. Старчевачки гробови на Јаричишту – антрополошка анализа. *Архаика* 03/2015: 68–88.
- Taylor, R. E.** 1997. Radiocarbon Dating, in *Chronometric Dating in Archaeology*, eds. R. E. Taylor and M.J. Aitken, 65–96. New York: Plenum Press.

Trajković, D. 1978, Šećerana, Topole, Bač – praistorijsko naselje i grobovi. *Arheološki pregled* 19: 23–24.

Trajković, Č. 1988, Topola–Bač, in *The Neolithic of Serbia: Archaeological Research 1948-1988*, ed. D. Srejšović, 99–101. Belgrade: The University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Centre for Archaeological Research.

Trotter, M. and Gleser, G. 1977. Corrigenda: Estimation of stature from long limb bones of American Whites and Negroes. *American Journal of Physical Anthropology* 47: 355–356.

Whittle, A., Basrtosiewicz, L., Borić, D., Pettitt, P. and Richards, M. 2002. In the beginning: new radiocarbon dates for the Early Neolithic in northern Serbia and south-east Hungary. *Antaeus* 25: 63–117.

Workshop of European Anthropologists 1980. Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons. *Journal of Human Evolution* 9: 517–549.

Jelena Jovanović

Tamara Blagojević

University of Novi Sad, Biosense Institute, Novi Sad

Saša Živanović

Belgrade

Anđelka Putica

Town Museum of Sombor, Sombor

Sofija Stefanović

University of Novi Sad, Biosense Institute, Novi Sad

University of Belgrade, Faculty of Philosophy,

Department of Archaeology, Belgrade

CONTEXTUAL AND ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN SKELETAL REMAINS FROM THE SITE TOPOLE - BAČ

Key words: *Topole–Bač, Early Neolithic, burials,
human skeletal remains, absolute chronology*

The site Topole Bač is one of the rare sites on which human skeletal remains from Early Neolithic period have been discovered. Namely, during the 1970s at this site an Early Neolithic settlement was discovered (Trajković 1978) with remains of pits, remains of rectangular building structures, traces of house mortar, ash and numerous small finds, such as pottery vessels, clay statuettes, stone tools etc. (Trajković 1978, 1988). Within trench 1 three inhumation burials have been found. Burials 1 (female, 20-25 years old) and 2 (male, 40-50 years old) were uncovered beneath the floor of a structure of an irregular rectangular shape, at the same level, in flexed position, lying on their right sides, symmetrically back to back, and with heads in opposite directions, 50 cm apart from each other (Fig. 3). In close vicinity to the Burials 1 and 2, the third burial, which belongs to a woman, aged 25-35 years, was also found, in semi-flexed position on her right side, with the lower part of the body lying beneath the flooring (Trajković 1988, 99). The floor was made from hard burnt clay and filled with the cultural layer which was not different from the rest of the structure. Next to all the burials, fragments of Early Neolithic pottery were found. (Trajković 1978; 1988, 99).

Based on the small finds the site has been dated to the late phase of Stračevo culture (Trajković 1988, 99-101). However, two individuals buried beneath the floor were AMS dated (Whittle et al. 2002, 114). Calibrated values for Burial 1 (UncalBP date for the Burial 1 (OxA-8693): 7170±50) are between 6207 – 5923 cal BC, whereas the values for Burial 2 (UncalBP date for Burial 2 (OxA-

8504): 8085 ± 55) are between 7294 – 6824 cal BC. The first date corresponds with the estimated time for the beginning of the Starčevo culture, but the second date is rather problematic, since it is about 1000 years older than the first one, which places Burial 2 to the Mesolithic period. Beside this, other problematic issues with this structure are concerned with the timing when flooring was built, and from the available literature it is unclear whether the burials were cut in to the flooring, or it was erected after the funeral of Burial 1 and 2.

Since radiocarbon dates are not in accordance with the context of the findings, and given that there are almost no studies dedicated to this unusual situation, the aim of this paper was to do:

- a) contextual analysis of all the three skeletons found within the trench 1 in order to reconstruct their mutual relationship and chronological determination.
- b) anthropological analysis of skeletal remains in order to obtain valuable information on the life of Early Neolithic people, since the findings of human skeletal remains are very rare in this period.

Anthropological analysis showed that individuals buried at Topole – Bač had a relatively good health status and, according to their metric characteristics, generally correspond to the average dimensions of the Early Neolithic people from the area of the southern part of the Pannonian Plain (Jovanović 2017). Their nutrition was based mainly on terrestrial food resources (Whittle et al. 2002, whereas most of the proteins in their diet were of animal and plant origin, without a significant presence of aquatic resources, which corresponds to the Early Neolithic diet in this region (Jovanović 2017). In addition, the way they were buried, inside the settlement, bellow the floor structure, in flexed position is also very typical for Early Neolithic funerary practice.

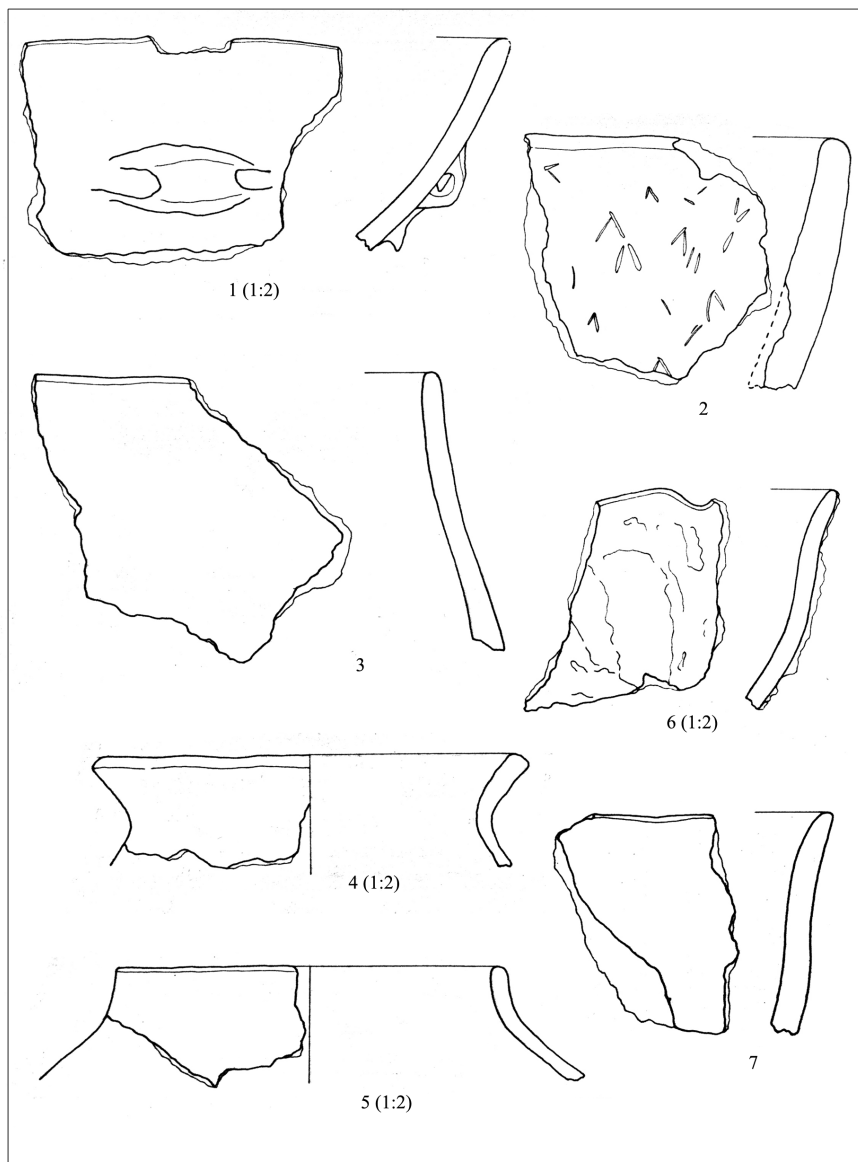
Concerning the dates, if the Mesolithic date was genuine, it would indicate the Mesolithic – Neolithic continuity at the site, but this is highly unlikely, since no traces of Mesolithic occupation have been detected, neither at the site, nor in the wider region (Gurova and Bonsall 2014). A possibility of the reservoir effect can also be excluded, since stable isotope analyses indicate highly terrestrial diet for both individuals (Whittle et al. 2002). The context itself – positions of skeletons in the grave, and the distribution of grave goods, show no room for doubt that the burial of both individuals happened as a single event. Most likely, this unusually early date indicates a measurement error, which could have happened due to the fact that samples for dating were taken after the skeletons were chemically treated in order to be safely transferred from site to the museum. The position of the third burial could indicate that it was older than the other two. If this was the case, it could be argued that this area was continuously used for

living and burial practices. Nevertheless, the uncertainty of dates does not allow any further conclusions. In addition, Burial 1 is dated to the early phase of Starčevo culture, while based on small finds it corresponds more with late phase of Starčevo culture.

New and uncontaminated samples (from inner parts of the bones), which should be taken for all three individuals, are necessary in order to repeat the dating, which will eventually shed more light on this particular situation.

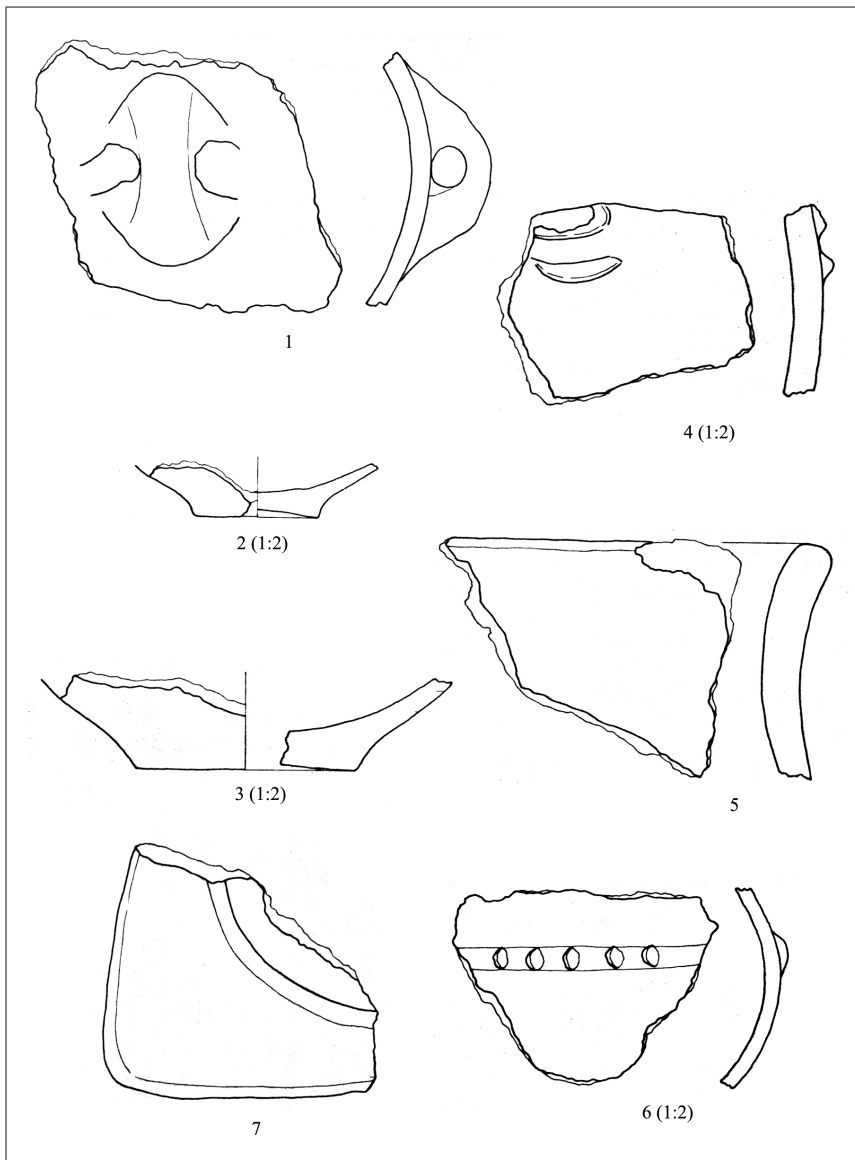
The results of contextual analysis showed that all of them were buried beneath the flooring. Since around and above the Burials 1 and 2 there is loose soil and incomplete flooring, it is possible that these two individuals were buried below the already existing floor, while Burial 3 is probably older than the floor itself and the skeletons 1 and 2, since no damage of flooring was noticed.

Translated by Jelena Jovanović and Tamara Blagojević

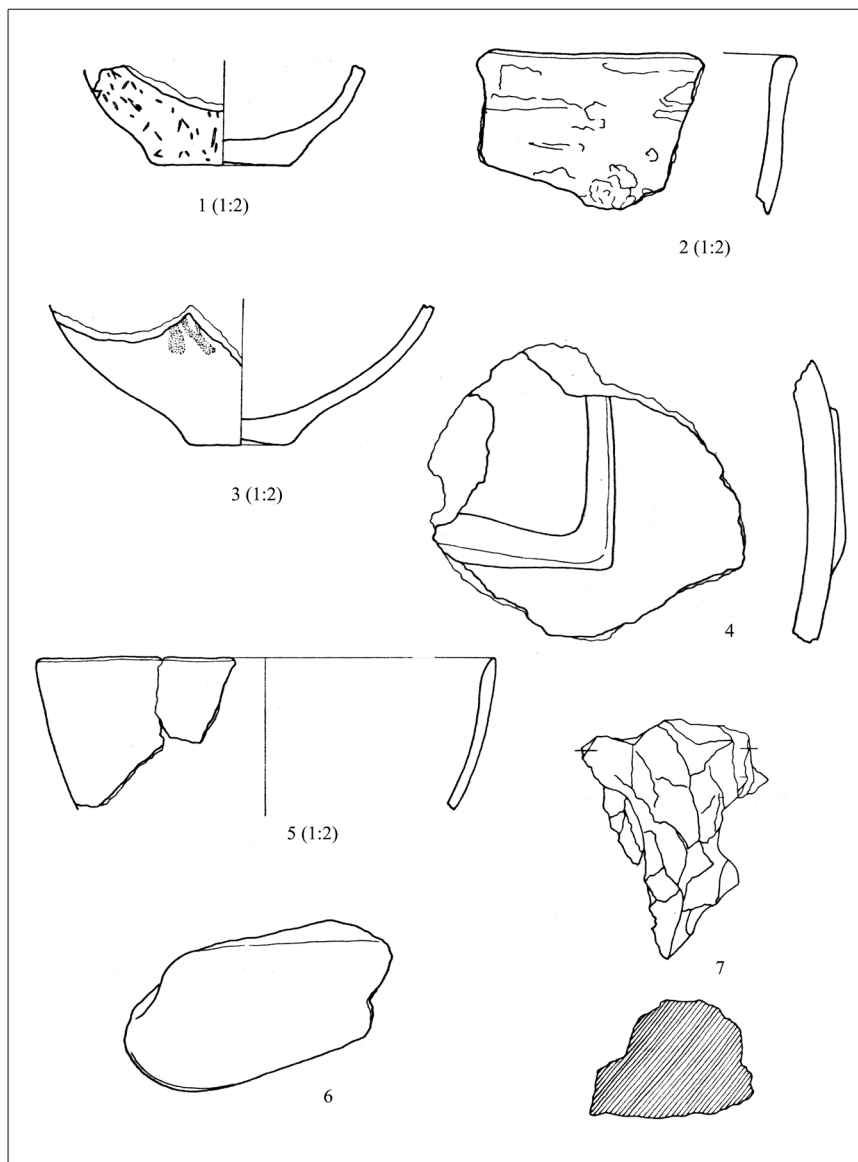
T. I Налази из сонде I: 1. о. с. (1–5), 2. о. с. (6), 3. о. с. (7)
 (документација Градског музеја у Сомбору)

Pl. I Finds from trench I: 1st e. l. (1–5), 2nd e. l. (6), 3rd e. l. (7)
 (archives, Town Museum of Sombor)

Т. II Налази из сонде I: 1. о. с. (1–3), 2. о. с. (4, 5, 7), 3. о. с. (6)
 (документација Градског музеја у Сомбору)

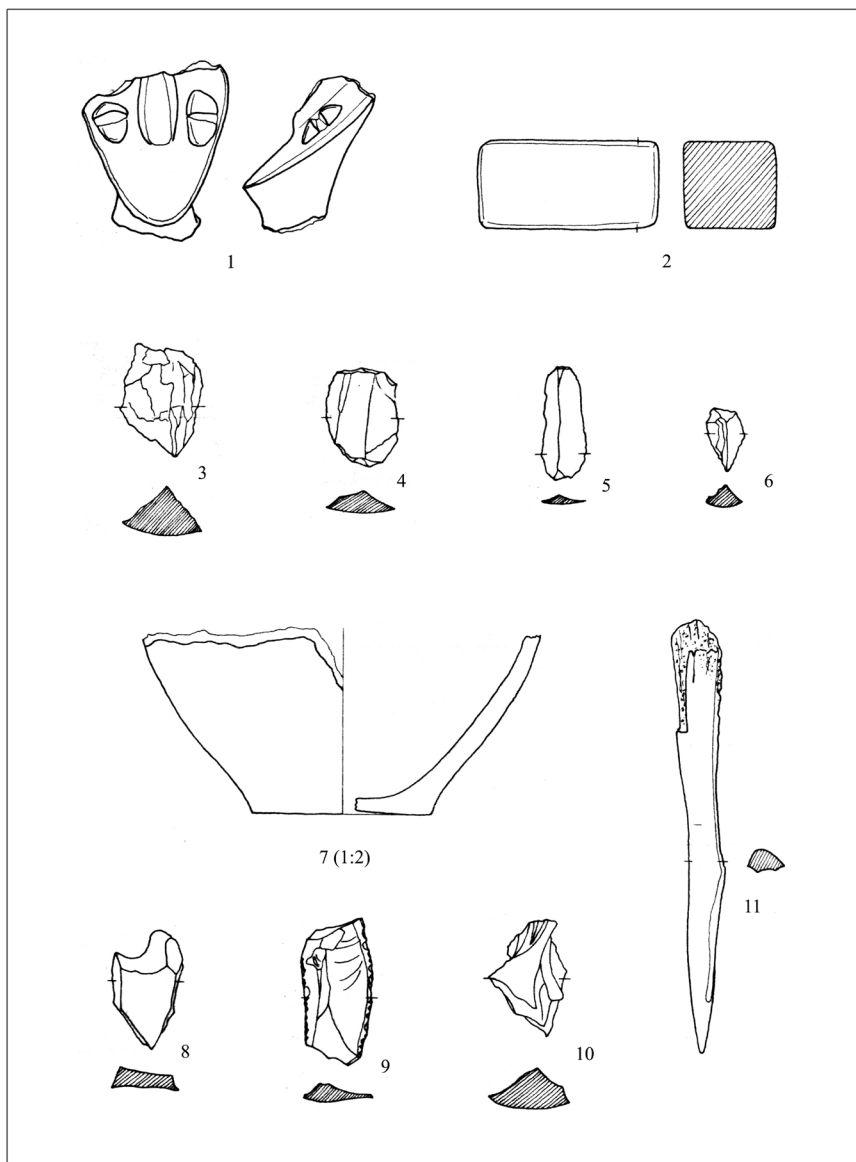
Pl. II Finds from trench I: 1st e. l. (1–3), 2nd e. l. (4, 5, 7), 3rd e. l. (6)
 (archives, Town Museum of Sombor)

T. III Налази из сонде I: на подници (1, 2), уз лобању скелета 1 (3), уз скелет 2 (4–7) (документација Градског музеја у Сомбору)

Pl. III Finds from trench I: on the flooring (1, 2), close to the skull of Burial 1 (3), near Burial 2 (4–7) (archives, Town Museum of Sombor)

T. IV Налази из сонде I: између скелета 1 и 2 (1, 3–6), уз скелет 3 (2); налази из сонде II, јама 1 (7–11) (документација Градског музеја у Сомбору)

Pl. IV Finds from trench I: between Burial 1 and 2 (1, 3–6), near Burial 3 (2); finds from trench II, pit 1 (7–11) (archives, Town Museum of Sombor)

